

שע"י המכון התורני ירושלים

אמור - תשפ"ג | גליון 20 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

מעלת הנכבדות מתוך "שיחות מוסר" להגר"ח שמואלביץ זצ"ל

"אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרָן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמּוֹ" (ויקרא כא, א) "לֹא יִטְמָא בְּעַל בְּעַמּוֹ לְהַחֲלוֹ" (שם ד).

דרכו של היצר הרע במלחמתו עם האדם, בתחילה הוא משתדל להשפילו בתחומי ההיתר, וכשהדבר עולה בידו, הרי האדם ברשותו להכשילו בכל דבר חטא ועון.

העבודה המוטלת על האדם היא להתעלות ולהיות נכבד וחשוב, וע"כ הוא נשמר מן החטא, שמכיון שהוא מכיר במעלתו וחשיבותו הגדולה, הרי הוא נמנע מלחטוא כדי שלא ירד ממדרגתו. ועוד שמירה יש בזה, שהרבה עבירות כרוכות בבזיון להעובר עליהן, ואם יהיו הרגשת הנכבדות והחשיבות מושרשים בקרבו, ימנע על ידם מלהכשל בחטא, מחמת הבזיון שבדבר.

עוד נקודה, מעלת הנכבדות מחייבת את האדם בהנהגה שונה מאדם שאינו נכבד.

לפי זה ניתן לפרש שהאיסור של "ולא תעלה במעלות על מזבחי" (שמות כ כג), אינו רק מצד המקום, שהוא מקום נכבד וחייבים להתנהג שם באופן מכובד יותר, אלא הוא גם מצד האדם, שכיון שנתקרב למזבח נעשה נכבד יותר, ואינו בדין שאדם נכבד יפסע בצורה שאינה מכובדת.

בגמרא בבא מציעא (סא, ב) אמרו על מה שנאמר (ויקרא יא מה): "אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים": "תנא דבי ר' ישמעאל, אמר הקב"ה, אלמלא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה, שאין מטמאין בשרצים דיי", וברש"י: "שהם מעולים ונאים ואינם נמאסים בשקצים הללו, להכי כתב לשון עילוי, שמעלה גדולה היא אצלם". וכוונת הדברים היא, שבני ישראל נאסרו באכילת שרצים מתוך מעלתם הגדולה, כי לאומות העולם אין השרצים מזיקים כלל,

וכשם שאוכל שנסרח אינו מזיק לבעל חי אלא רק לאדם, כך גם המאכלות האסורות הללו, אינם מזיקים אלא לישראל, שהם בני מעלה.

הנכבד ובר המעלה, חיובים נוספים יש לו לפי רום מעלתו. מה שלגבי אחרים הוא דבר של רשות, לגביו הוא דבר אסור, ואף מה שלגבי אחרים הוא מצוה ודבר גדול, לגביו לפי רום מעלתו הוא דבר מגונה ואסור.

וגם אצל כלל ישראל, תוספת מעלה בנכבדות מחייבת בהנהגה אחרת לגמרי, ומפני כן נצטוו הכהנים באזהרות יתירות ונאסרו ליטמא למתים, וכמו שכתב כאן (ויקרא כא, ד) הספורנו: "כי אמנם הכהן הוא בעל בעמיו להבין ולהורות, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, וראוי לאיש כזה לנהוג בנשיאות כי היכי דלישתמען מיליה, ואין ראוי שיחלל הכנתו אל מקדש וקדשיו כדי לכבד המתים וכו', אמנם לקרובים התיר לטמא כי כבודם הוא כבודו".

ונמצינו למדים, ששורש כל חילוקי החיובים בין איש למשנהו הוא משום החילוק במידת הנכבדות. כלל ישראל משום מעלתם מחוייבים להמנע מאכילת שרצים. וכמו כן מצינו באיסור קרחה שאמרה התורה (דברים יד, א): "בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה", והכוונה, "בנים אתם" - "נכבדים אתם" ומשום כן לא תשימו קרחה. אכן טומאת מת אינה סתירה לנכבדות שלהם לפי מדרגתם, ולכן לא נאסרו בה, ורק הכהנים שהם נכבדים יותר משאר ישראל צריכים לנהוג בנשיאות ולא לחלל כבודם בטומאה למת. ומכל מקום הותר להם טומאת קרובים שאינה סתירה לנכבדות שלהם, כי כבודם של הקרובים הוא כבודם, וכמש"כ הספורנו, אולם הכהן הגדול שנתעלה יותר והוא "גדול מאחיו", נאסר אף בזה.

הדרך הנכונה בחינוך

"אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרָן וְאָמַרְתָּ" וגו'. פירש רש"י, "אמר ואמרת" להזהיר גדולים על הקטנים. ולכאורה גם "ואמרת" הרי הוא לגדולים, ואיך ידעינו שהוא לקטנים.

ונראה שלהזהיר לחנך הבנים והבנות, אינו כלום מה שיאמרו להם שכן צריך לעשות, אם לא יראו שהוא דבר חביב מאד לאביו, שאם ישמע מאביו שהיה לו נסיונות גדולים לקיים מצות שבת ויו"ט וכל המצוות, רק שמ"מ צריך לעמוד בנסיון, לא יתחנכו הבנים מזה, דיאמרו שהם אינם גבורים כמותו ואין יכולים לכבוש יצרם, ורק כשישמעו מהאב שאומר שאין שום ניסון בקיום התורה והמצוות מכיון שהוא ענין חביב כל כך שהוא חיינו ואורך ימינו אז יתחנכו בטוב, ונמצא שצריך לשתי אימרות, אחד לעצם האיסור והחיוב, ושני שיהיה חביב, ומזה אזהרה לקטנים.

*

אמור ואמרת, להזהיר גדולים אל קטנים. (רש"י) התמיהה מפורסמת, היכן נזכר שיאמרו לקטנים, והרי לא נכתב רק אזהרה לגדולים פעמיים.

וראיתי שהגר"א שלזינגר שליט"א בספרו "בית אב" מיישב, שההשפעה על הקטנים תהיה על ידי חיזוק הגדולים, כי תוכחה ישירה אין בה כח השפעה כי אם על ידי מעשי אבות. והמגיד מדובנא בספרו בפרשת תזריע הביא ששאל לאדונו הגר"א ז"ע איזוהי הדרך הטובה להשפעה, והשיב לו במשל שיקח כלי גדול ויניח סביבותיו כלים קטנים וכל שימלא את הכלי הגדול האמצעי יִשְׁפָּךְ ממנו לכלים הקטנים אשר סביב לו. וכן תהיה ההשפעה, שכלל שישלים אדם את עצמו עד שיתמלא, וישפע ממנו שפע רב להסובבים אותו. (זהב משבא - רבי משה שמואל שפירא)

הגיליון יוצא לאור עולם נרפס ומופץ בכל תפוצות ישראל לע"י השהורה של סבתי הדגולה רבת החסד והמעש"ט, מגזע אראלים ותרשישים, אצילת הנפש, מנשים באוהל תבורך, כל שנות חייה היו רצופים בתפילות מרובות ואמירת ספרי תהילים שלמים חלק גדול מהן בכותל המערבי ובקברי צדיקים וגדולי עולם בבכיות נרגשות וכמונה מעות ועבודת ה' גמילות חסדים במידה גדושה ולאין שיעור וחינוך בניה ובנותיה לתורה וירא'ש וזתה לדור ישרים מבורך בנים ובנות נכדים נינים ובני נינים ההולכים בדרך התורה והקדושה ומפארים את חצרות הק' והעדות השונות בעולם היהודי, עמדה תמיד ועד אחרית ימיה מתוך מסירות אין קץ לימין בעלה הגדול קש"ת מרן הרה"ק בעל ה"להבות משה" מכרמי משה ז"ע וסייעה לו בכל העניינים, ה"ה

הרבנית הצדקנית מרת אסתר לאה ויזל ע"ה

בת הרה"צ ר' יעקב מנחם הלוי (ברגר) זצ"ל - נ"ב להגה"ק השל"ה הק' ז"יע ולמעלה בקודש,
לרגל יום ההילולא במלואות עשור להסתלקותה לשמי מרום שיחול ביום שני הקרוב י"ז אייר ערב ל"ג בעומר.
יה"ר שיכותה הגדולה והקדושה תעמוד לנו לכולכם המוני הקוראים והמנויים היקרים בכל רחבי תבל ולכל בית ישראל להיושע כאו"א במה שקוק ולהתברך בבריאות איתנה אריכות שנים מופלגת וכל מילי דמישב, אמן.
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י נכדה היקר סופר וחבר המערכ
ת מעורכי העלון יחזקאל יוסף הלוי (חוקי) ויזל שיחי

י' אייר תקל"א: הגאון רבי יעקב ב"ר משה טולידאנו זצוק"ל, הרב מהרי"ט, בעל "אהל יעקב" עה"ת

הגאון רבי יעקב טולידאנו זצוק"ל, הידוע בשם מהרי"ט, מגדולי הרבנים במרוקו היה. ביחס הכתובה מתואר בתוארים האלה: "הרב הגדול, מעוז ומגדול, מופלא שבסנהדרין, ראש המדברים והמורים, ושמו נודע בשערים, בוצינא דנהורא, אספקלריא המאירה, דין גלי רזא כבן עזאי בשוקי טבריה, פטיש החזק עמוד הימני כמוהר"ר יעקב זלה"ה".

רבי יעקב נולד בשנת הת"נ, לאביו הגאון רבי משה טולידאנו זצוק"ל. הוא יצק מים על ידי הרה"ג רבי משה בירדוגו הידוע בשם משבי"ר, מזכירו בספריו פעמים רבות בשם "מורי", עוד בהיותו משמש לפני רבו הצטיין מאוד בבחינת תלמיד המחכים את רבו, וכמה פעמים מביא רבו את הערותיו בספרו "ראש משביר".

רבי יעקב ניחן בכשרונות אדירים, שנון וחרוף היה, ובעל תפיסה מהירה והבנה זכה ובהירה, צמאנו הגדול לדעת ולהבין כל תעלומה, ושקידתו העצומה, ועמלו הרב ללא לאות, הקנו לו ידיעה נרחבה ומעמיקה בגפ"ת. ותוך זמן קצר נתפרסם כגדול בתורה ובחכמה.

על שקידתו ועמלו הרב כותב נכדו רבי יוסף טולידאנו: "אם אמרתי אספיה מדרכיו ומעשיו הישרים, יכלה הזמן והמה לא יכלו, שמעולם לא פסק פומיה מגרסא, יום ילילה. ולא קם אדם שקדן כמוהו בדורות שלפניו, ומעולם לא התבטל אפילו יום אחד מלמוד הגמרא עד יום פטירתו ואותו יום בכלל".

רבי יעקב היה מרעיש את הארץ בכוחו הגדול בתורה, ובעינו הזך היורד לעומק הפשט בדברי הראשונים, ובפרט בדברי רש"י הקדוש - אשר כל דבריו שקולים בפלס ללא יתר וחסר. דיין גדול היה, ובכל קוץ וקוץ בדבריו היה נעקץ, ויורד לשורש הדברים, וחורז אות באות ומלה במלה כמחרוזת של פנינים ופושטן כאגרת. וכל דבורי רש"י העמומים אשר התקשו בהן מפרשיו, מעמידים על בוריים עד אשר אורם מאיר ומזהיר לעיני כל. רבי יעקב היה תלמודי גדול, ורוב עסוקו היה בש"ס ומפרשיו, וסיים כל הש"ס יותר משש פעמים בעיון רב, וכתב חדושים רבים על רוב מסכתות הש"ס, וכדרכו בקדש חודר לעומק הפשט של הגמרא בעיון נמרץ ובחכמה רבה, לא פוסח על שום דבור קשה של רש"י או של רבותינו בעלי התוספות, ומבארם היטב ויורד לסוף דעתם הקדושה. גם לפעמים הוא מגיה בלשונות רש"י ותוספות הגהות המאירות את דבריהם, וגם בלשון הש"ס הוא מגיה הגהות מועילות, ובמיוחד בסדר קדשים אשר בו הטעויות שכיחות, ועל פי רוב נמצאים הגהותיו ברש"י, וכמעט שניהם מתנבאים בסגנון אחד.

רבי יעקב לא נהג לצלול בדברי הראשונים והרמב"ם ולפלפל בדבריהם רק במה שנוגע לפשטי הסוגיות, וגם כאשר הוא מצטט דברי הראשונים הוא בוחר רק את הקטעים הנוגעים

לפשט גרידא. עם זאת כל דבריו יש בהם הברקות בפשט הסוגיא, וכל פירושו הם דברים נחמדים מזהב ומפז.

רבי יעקב רשם הערות בגליון הש"ס שלו, ומהם השאיר כמה "בצריך עיון". גם ציין במקומות אחרים להבנת הענין, שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וגליוני הש"ס שלו היו גדושים מרוב הערותיו וחידושי. נינו רבי חיים טולידאנו לקטם וחיברם לספר אחד.

יצירתו הגדולה והחשובה ביותר הוא ספרו "אהל יעקב". בו הראה כוחו וגבורתו ועוצם חכמתו, לוחם מלחמתה של תורה עם גאונים מפורסמים מפרשי רש"י, ובמיוחד נגד הנשר הגדול הרא"ם, וגם מקרניו לא יחת וצולל בים בהתלמוד ודולה פנינים יקרים להוכיח את צדקתו, ובדרכו מבאר כמה סוגיות עמומות בש"ס וממילא רווחא שמעתתא.

ביאוריו בדברי רש"י מפליאים מאוד, וכל דבור ברש"י אשר הוא פשוט לא היה צריך להאמר, ורבי יעקב בבקיאותו הגדולה בש"ס מצטט גמרא שיש שם מחלוקת בפשט הפסוק ורש"י בא לאפוקי ממ"ד אחד, וכמה מקומות ס"ד בגמרא, וגם אם לא קאי למסקנא בכל זאת רש"י בא לאפוקי שלא תפרש כפי הס"ד וכן על זה הדרך. הרבה מאמרי רז"ל ממדרש רבה מכילתא ספרא וספרי התבארו יפה בספרו זה, וכמה מהם שתמוהים מבארם ע"ד הרעיון והדברים מאירים ומתוקים מדבש.

רבי יעקב אסף מרוב המחברים שכתבו על רש"י והרא"ם ומזכירם ומפלפל בדבריהם, פעמים חולק עליהם ופעמים מצטטם ומשבחם, את המרש"א חיבב מאוד מאוד ומצטטו בכל מה שנוגע לרש"י והרא"ם, ושקיל וטרי בדבריו הקדושים, ואפילו משו"ת של גדולי האחרונים שדברו על הרא"ם אפילו בדרך אגב בתוך תשובותיהם, הוא מביאם לפעמים בשם אמרם ובדרך כלל בשם כולל, "הגאונים" "הראשונים" "אחרונים".

גישתו המקורית בלימוד רש"י, ודרכו המושתתת על צורת הלימוד התלמודי, התווה קו ודרך למוד מעמיק בדברי רש"י ומפרשיו לכל בניו ונכדיו הגאונים.

הרה"ג רבי משה טולידאנו כותב בהקדמת ספרו "מלאכת הקדוש" על התורה וזה לשונו:

"ואבא בבקר ואשב בסתר הה"ר של איש צדיק מושיע ורב, וישר ונאמן הוא, בעל מלאכת מלאכת שמים יקרא לה, הוא ניהו החכם השלם הדו"מ כמוהר"ר יעקב טולידאנו, אחוה דמרנא ז"ל, ואהיה אצלו אמון לא אמיש מתוך האהל. ואבא היום אל העי"ן, לגלג עינו של עולם, והנה עמקו לי מחשבותיו ולא למדתי חכמה דמרן, כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי, כי אדוני במופלא ומכוסה כמלאך האלהים ובן עזאי בשוקי טבריה, אין דיו לכתוב קצת שבחיו, האיר

לבי ועיני במשנה"ה כפתחו של אולם ובחכמת שלמה המלך (רש"י)... וכל המרבה בשבחיו הרי הוא משובח... ועליו משלו המושלים משנת רבי יעקב קב ונקי".

רבי יעקב הרביץ תורה לעדרים והעמיד תלמידים הרבה, מהם היו לגדולי הדור שאחריו. מהמפורסמים היו הרה"ג משה טולידאנו בעל מלאכת הקודש, הרה"ג רבי שלמה טולידאנו הנודע בשם מהרש"ט בעל פסקי מהרש"ט, ובנו הגדול הרה"ג רבי משה, ובנו רבי ברוך, ונכדו הרה"ג רבי משה מאימארן זלה"ה.

רבי יעקב נתמנה לדיין בשנת ת"ץ על ידי רבו המובהק רבי משה בירדוגו ששימש אז כראב"ד, מינויו זה היה בעקבות חזרתו של הרבי יעב"ץ לפאס.

רבי יעקב שניחן בעין בקורת חדה והכרעה בלתי שכיחה תפס מקום חשוב בכניסתו לבית דין, וכאשר נשאלה שאלה בבית דין נחת בחכמתו הגדולה והגיגו הישר לעומק הדין, צלל בידיעותיו הרחבות ובבקיאותו העצומה בש"ס ופוסקים, הקיף הנידון לכל צדדיו והוציא לאור תעלומה, לפעמים נשא ונתן עם אחיו מהרח"ט בספיקותיו, ומבין שני המאורות הגדולים יצא הדין לאשורו.

בשנת תצ"ו נתמנה לראש הקהל במכנאס על כל השררות של העיר, קצבת יין שרף, מינוי השוחטים ופיקוח עליהם, חברא קדישא, ועוד. ריכזו כל השררות של העיר שהיה בידי ובידי בניו ובני משפחתו אשר עזרו על ידו עוררו כמה משפחות אשר התמודדו על השררה והקימו מקרבם דיינים ושוחטים למען תפוס בידם ההנהגה הצבורית, אמנם לא יכלו עמוד בהתנגדותם זאת, וסוף דבר נשארו רבי יעקב ובניו וקרובי המנהיגים הראשיים של העיר.

במשך עשרים שנה משנת ת"ץ עד שנת תק"י, מלאו שני האחים הגאונים מהרי"ט ומהרח"ט תפקיד חשוב בדיינות ובכל השררות הנהוגות בעיר, ובשנת תק"י נתמנה רבי יעקב ראב"ד אחרי מות אחיו מהרח"ט, ויחשב לנושא דגל ההוראה בכל ערי המערב. מכל הערים פנו אליו בשאלות ושלחו לו פסקים להסכים עליהם, מפאס, סאלי, רבאט, ספרו, ואפילו מהגאונים הגדולים המפורסמים כמו רבי אליעזר די אבילה הידוע בשם רב אד"א זלה"ה, ורבי חיים טולידאנו מסאלי נשאל מהם, ועוד רבים מחכמי הדור.

לרבי יעקב היה קשר אמיץ עם יעב"ץ וידידות גדולה, והערכה הדדית היתה ביניהם והרבה פסקים של הרב יעב"ץ לא הסכים והיה חולק עליו, עד שהתבטא הרב יעב"ץ באחד ממכתביו אליו כדברים האלה:

"ראיתי מה שכתבת שמצאת בכתב זקנך [הוא רבי חיים טולידאנו בן רבי חביב הנגיד] שמעניק דנוניה ליתומה ומתה אם לא התנה אינו כלום,

וששתי כעל כל הון, שאילו לא מצאת כן בכתב מר זקנך ז"ל אפילו הייתי אני כותב כן עשר פעמים לא היית מקבל כדרכך..."

רבי יעקב כתב פסקי דינים לאין מספר. חלק מהם נדפסו בשו"ת של חכמי המערב, והרבה נאבדו, ואחרי מותו, בניו ונכדיו לקטום ומה שהשיגה ידם העלום על ספר חוקה.

רבי יעקב רבם של כל בני הגולה נתבקש בישיבה של מעלה אור ליום רביעי עשרה ימים לאייר תקל"א (1771), וכבוד גדול עשו לו במותו מה שלא היה לפניו, עד שהתקנאו הגויים הגרים בשכונתם - קנאה מתוך שנאה - והדברים הגיעו למושל העיר סי' מוערא-בנו והטיל קנס גדול בסך מאה מתקאלים. ובהולכת הארון עשו מגבית ושילמו את הקנס, ומהנותר בנו חומה סביב בית הקברות.

במותו נשלחו אגרות ניחומים מרבני פאס, סאלי וספרו בהם מבטאים את רוב חכמתו וגודל האבדה אשר אבד חסיד מן הארץ. גם המשורר רבי דוד חסין שחי בתקופה ההיא במכנאס קונן עליו בספרו "תהלה לדוד" קינה מרה להסתלקותו, בה מבכה את גודל חסרונו מצד הנהגה שאבדה ומצד גדלותו בתורה ובפסקי ההלכה, ושקדנותו ועבודתו התמימה וחסידותו וקדושתו.

יצירתו התורנית רבה מאוד ומתפרסת בכל מקצועות התורה, בהלכה, בפרשנות המקרא, במדרש ובאגדה, בביאורי התלמוד ומפרשיו.

א) "אהל יעקב", ביאור על פירוש רש"י על התורה ועל הרא"ם, יצא לאור בג' כרכים, בהוצאת "אהבת שלום" ירושלים תשנ"ז.

ב) "ברית יעקב", הוא ספר, כולל חדושים על מסכתות הש"ס: ברכות, שבת, פסחים, ראש השנה, יומא, סוכה, מועד קטן תענית, מגילה, כתבות, נדרים, סוטה, גיטין, קדושין, בבא קמא, בבא מציעא, מכות, סנהדרין, שבועות, עבודה זרה, חולין, מנחות, נדה. יצא לאור בעזה" בכמה כרכים.

ג) פירוש על אגדות התלמוד. ד) "רוח יעקב" דרושים לשבת כלה, לשבת הגדול, לשבת זכור, ליום הכיפורים, ולפנטרים ועוד. ה) חבור על ארבע חלקי שולחן ערוך. ו) שו"ת המהרי"ט אוסף רב של תשובות בארבעה חלקי שולחן ערוך אשר השיב לשואליו הרבים להורות המשפטים והתורות, ממקור השכל נחצבות ומזהירות.

(מתוך "ארוזי הלבנון" לרב שמעון ואנונו)

בטומאת עצמו בטומאת מת שאין זה לצרוך, ובפרט דאמרינן דדוקא כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. ויש לומר דמייירי כשהיה בבית תחת הגג ובלאו הכי היה באהל המת, ובזה דנגע בו לא היה הוספת טומאה כלל. (הר צבי - רבי צבי פסח פרינק) והדברים תמוהים, דהא אמרינן בכתובות (קג, ב) דכשמת נשיא בטלה כהונה, וכאן הרי רשב"ג היה נשיא ישראל, ועיין ב"י (יור"ד סי' שע"ד) בשם הרמב"ן והרא"ש, דכן הדין דכהן מטמא לנשיא, כיון דזה כבודו של נשיא הוה כמת מצוה, דכהן מטמא לו, ועיי"ש בב"ח דכן הלכה.

"לִנְפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמּוּי" (ויקרא כא, א). קשה, למה לא כתוב "לנפש מת". ואמר הגאון מהרי"ל דיסקין, דהכתוב בא לומר, דמה דכתיב "לאביו ולאמו" היינו כדרשינן בתורת כהנים דהיינו דוקא כשהוא שלם (עיין נזיר מג, ב). וכך הוא הפירוש, "לנפש" כשהוא שלם בעמיו לא יטמא כי אם לאביו ולאמו וגו', אבל כשהוא חסר, גם להם יטמא. ויש להוסיף בענין זה הא דמובא בסליחות ליום הכפורים גבי רבי ישמעאל כהן גדול, שנטל את ראשו של רבן שמעון בן גמליאל וצרח עליו בקול מר כשופר, 'אי הלשון הממהרת להורות באמרי שפר'. ולכאורה איך טמא את עצמו

בענין פסח שני - ענין התשלומים - מתוך ספר "שמחת מרדכי" מאת הרב מרדכי זיסקינד הגר

בְּעֵטְרָהָא בְּנִיסָן, לֹא אֶתְעֵדִיאֵת פְּתָרָהָא וְעֵטְרָהָא מִנָּה תִּלְתִּין יוֹמִין. וְכָל אֵינוֹן ל' יוֹמִין מִן יוֹמָא דְנִפְקוּ יִשְׂרָאֵל מִפְּסַח תְּבָא מִטְרוֹנִיתָא בְּעֵטְרָהָא, וְכָל חִילָאָה בְּחֻדָּה. מֵאֵן דְּבִעֵי לְמַחְמֵי לְמִטְרוֹנִיתָא, יְכִיל לְמַחְמֵי. כְּרוֹזָא כְּרִיז, כֹּל מֵאֵן דְּלֹא יְכִיל לְמַחְמֵי מִטְרוֹנִיתָא, יִיתֵי וְיַחְמֵי עַד לֹא יִנְעֵלוֹן תְּרַעִיה. אֵימְתִי כְּרוֹזָא כְּרִיז. בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר לִירְחָא תְּנַיִינָא, דְּהָא מִתְּמָן עַד שְׁבַעָה יוֹמִין, תְּרַעִין פְּתִיחָן. מִכָּאֵן וְלֵהֲלָאָה יִנְעֵלוֹן תְּרַעִי. וְעַל דָּא פְּסַח שְׁנִי. [פִּירוּשׁ הַסּוּלָם: ומשיב, אלא כיון שכנסת ישראל, שהיא המלכות, מתעטרת בעטרות שלה, דהיינו במוחין דג"ר, בחדש ניסן, אינה מסירה הכתרים והעטרות ממנה, כל שלשים יום. וכל אלו שלשים יום מיום שיצאו ישראל מפסח, יושבת המטרוניתא בעטרותיה, וכל צבאיה בשמחה. ומי שרוצה לראות המטרוניתא יכול לראות. והכרוז קורא, כל מי שלא יכול לראות המטרוניתא יבא ויראה מטרם שננעלו השערים. מתי מכריז הכרוז. הוא ב"ד לחדש השני. כי משם עד שבעה ימים השערים פתוחים. מכאן ולהלאה סוגרים השערים. וע"ז מביאים פסח שני].

יש לשאול, מה מיוחד במצות פסח שניתנה אפשרות של תשלומין פעם שניה. וצריך להבין, אם היו אנשים שלא יכלו לקיים מצוה מסוימת והיו אנוסים, מה פתאום ביקשו לעשות בכל אופן, הרי מכיון שהיו אנוסים נפטרו. וגם מדוע באמת במצוה זו ה' הסכים על ידם וניתנו לתשלומין לעשות פסח שני דבר שלא מצינו כמותו בכל המצוות, וכי למשל מי שנאנס ולא יכל לקיים מצות סוכה ניתן לו זמן אחר לקיים המצוה, ומאי שנא פסח משאר כל המצוות.

ויש לבאר בזה, דמצות פסח היא יסוד האמונה של כלל ישראל, והרבה מצוות הן בגלל זה זכר ליציאת מצרים, וא"כ היה ברור להם שלא שייך שיהיה מצב שהם מחמת שהיו טמאים לא יהיו במצוה זו, דמצות פסח היא המצוה הראשונה שנצטוו בתורת 'עם', כשיצאו מלהיות עבדי פרעה להיות עבדי ה', ולכן אף בעשרת הדברות המצוה הראשונה היא "אנכי ה' אלוקיך אשר הוציאתיך", וזהו מצות קרבן פסח, ולכן זה חלוק מכל המצוות, דלא שייך אף באונס לא לקיים מצוה זו.

והיינו שבזוהר מבואר ששואל להיפך, אם פסח זה סוד האמונה שדרך מצוה זו זוכין לאמונה, והזמן המסוגל לזה הוא בניסן מה שייך תשלומין אחר כך, ומתרץ שחודש שלם נשאר פתוח השער שדרכו אפשר להכנס וזה בדיוק עד פסח שני. ומתאים הדברים למה שנתבאר שלכן מצות פסח חלוקה משאר כל המצוות שהיה פשוט להם לאנשים הטמאים (שהיו אנשים גדולים, לחד מאן דאמר מישראל ואליצפן, ולחד מאן דאמר נושאי ארוננו של יוסף) שלא שייך שהם יהיו מופקעים ממצוה זו, ואכן הקב"ה הסכים על ידם, ובזוהר ממש מצאנו כדברינו שהיה פשוט לו שזה מצות הפסח האמונה, ורק שאל הרי כבר עבר הזמן המסוגל והפסיד, וזה מיישב שחודש שלם השער פתוח (וא"כ למחרת

וראה בספר הזוהר (במדבר פרשת בהעלותך מאמר פסח שני) דברים שאולי שייכים לענין זה: [אות עב] (רעיא מהימנא) פְּקוּדָא לְמַעַבְד פְּסַח שְׁנִי, עַל אֵינוֹן דְּלֹא יְכִילוּ, או דְּאֶסְתָּאָבוּ בְּמִסְתָּאָבוּ אַחְרָא. אֵי רְזָא דְּפְסַח, רְזָא דְּמַהִימְנוּתָא דְּיִשְׂרָאֵל עֲאֲלִין בָּהּ, שְׁלֵטָא בְּנִיסָן, וְכַדִּין אִיהוּ זְמַנָּא לְחֻדָּה, אִיךְ יְכִלִין אֲלִין דְּלֹא יְכִילוּ, או דְּאֶסְתָּאָבוּ, לְמַעַבְד בְּיְרְחָא תְּנַיִינָא, דְּהָא אַעְבְּר זְמַנָּא. [פִּירוּשׁ הַסּוּלָם: מצוה שיעשו פסח שני על אלו שלא יכלו לעשות הפסח במועדו, שהיו בדרך רחוקה. או שנטמאו בטומאה אחרת. שואל, אם סוד הפסח שהוא סוד האמונה שישאל נכנסו בה, שולטת בחדש ניסן, ואז הוא הזמן לשמחה, איך אלו שלא יכלו לעשותו במועדו, או שנטמאו, יכלו לעשות הפסח בחדש השני, הרי עבר זמנו]. [אות עג] אֲלָא פִּיּוֹן דְּכ"י מִתְעַטְרָא

פסח שני ננעל שער זה.

אך כבר דחה השער הציון סק"ו דאין ענין ספירה לאמירה, דספירה יסודה להחזיק חשבון למנות ולחשב ואם אינו יודע מאי קאמר אין זה מנין [ויותר מזה מצינו להרי"צ גיאות שכתב דהטעם דיותר לספור ספירת העומר בשבת, הוא מדין חשבונות של מצוה].

ונראה מהמשנה ברורה שאינו חושש כלל לסברת המור וקציעה אף לענין ברכה, וחוזר ומברך כשהסיח דעתו, ודלא ככף החיים סק"כ שמצריך לחזור ולמנות בלא ברכה [וכשיטתו שחושש לסב"ל אף בדעת יחיד].

(ה"לכות חג בחג", ספירת העומר וחג השבועות - רבי משה מרדכי קארפ)

בענין המנהג לאכול מצה בפסח שני - מתוך ספר "שמחת מרדכי" מאת הרב מרדכי זיסקינד הגר

הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל עפ"י דברי זקיניו הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זצ"ל שאמר לפרש מה שאנו אומרים בלילי פסחים בעת אכילת כורך "זכר למקדש כהלל" ומסיימים עם הפסוק שכתוב בפסח שני "לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו" (במדבר ט, יא), והרי לכאורה אמאי לא אמרינן הפסוק שכתוב לגבי פסח ראשון "ומצות על מרורים יאכלוהו" (שמות יב, ח), ומדוע תיקנו לומר דוקא הפסוק שנאמר בפסח שני? ואמר הוא ליישב, דמה שאומרים "לקיים מה שנאמר", היא תפילה כי בעת שאנו עושים עתה זכר למקדש בליל הסדר שלא זכינו עדיין להקריב את הפסח הראשון במועדו אזי אנו מתפללים שהשי"ת יעזור ויבנה בית המקדש במהרה עוד בשנה זו ונזכה עכ"פ לעשות פסח שני ונקיים מה שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו".

ולפי זה אמר ליישב את הטעם על מנהג ישראל לאכול מצות בפסח שני דוקא ביום י"ד באייר, וי"ל הטעם בזה לרמז כנ"ל אוכלים מצות רק בי"ד אייר ולא בליל ט"ו דביום י"ד עוד שייך שנקריב קרבן פסח ואז נזכה לאכול מצה מן התורה. [ולדרך זו גם מבואר טעם המנהג, מדוע באמת שיהיה כזה מנהג, ולמה שלא נאכל מרור גם זכר למרור שהיה נאכל בפסח שני, והביאור הוא משום דכמו שאנו אוכלין כורך בליל הסדר מתוך תפילה ובקשה שנזכה עוד בשנה זו להקריב את הקרבן בפסח שני (וזה רק למ"ד המובא בתוספתא ובירושלמי שאף ציבור נדחה לפסח שני ולא רק יחידים), כך בי"ד אייר אנו אוכלין מצה מתוך בקשה אולי עוד נזכה היום להקריב את הפסח בי"ד, אבל כבר בליל ט"ו אין כבר טעם באכילה זו].

הספירה נאמרת בכל לשון ובלבד שיבין אותו לשון, ואם אינו מבין מה שאומר אפילו ספר בלשון הקודש אינו מועיל דאין זה מנין, ולכן אותם שאינם מבינים לשון הקודש יספרו בשאר לשונות שבקיאים בהם.

כן כתבו מגן אברהם סימן תפ"ט סק"ב, פרי חדש והגר"ז ס"י ובאר היטב סק"ד ומשנה ברורה סק"ה, דאם אינו מבין אף בלשון הקודש לא מהני.

והמור וקציעה חלק על זה, וכן בשאילת יעבץ ח"א סימן קל"ט, וטעמו דבסוטה מבואר דאמירה בלשון הקודש מהני אף שאינו מבין.

המנהג לאכול בזמננו שאין לנו בית המקדש מצה בפסח שני. מנהג זה מזכיר בעל "ליקוטי מהרי"ח" בתשובה, וכתב, "מנהג חסידים ואנשי מעשה לאכול מצה ביום י"ד אייר פסח שני, וכן ראיתי אצל הצדיקים". וכן מוזכר בדברי הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל בספרו "הגדה חיים לראש" דף ק"ז ע"א: "שישמור מצות שמורות לאכול ביום הפסח שני בי"ד באייר".

ולכאורה יש לשאול, מדוע לאכול את המצה בי"ד, הרי בזמן בית המקדש שהיו עושין פסח שני היו אוכלק את המצה בליל ט"ו, וא"כ מדוע לא מקיימים את המנהג ויאכלו אותו בט"ו. ואכן יש שנהגו באמת לאכול בט"ו, אמנם רובא דעלמא שנהגו מנהג זה, נהגו לאכול בי"ד רזה צריך הסבר מדוע, הרי אז כשעשו פסח שני אכלו בליל ט"ו.

קושיא זו שאל אותה בעל ה"אבני נזר" מסאכטשוב והובאה בכלי חמדה לפרשת ואתחנן. בעל ה"כלי חמדה" רבי מאיר דן פלוצקי זצ"ל כתב ליישב: ואני אמרתי שאפשר הטעם הוא משום דבאמת יש חשש בל תוסיף כשאוכל מצה באמצע השנה אך שלא בזמנו בעי כוונה, ומעתה זה דוקא שאוכלין ביום י"ד, אבל בליל ט"ו שאז הוא זמנו אם אוכלין את הפסח, והרי יעויין בדברי הירושלמי פסחים פ"ט ה"א בנבנה בית המקדש בין ראשון לשני מקריבין פסח שני, אם כן הוי ליל ט"ו אייר בגדר זמנו ושוב לא בעי כוונה ואיכא חשש בל תוסיף משום הכי נהגו העולם לאכול המצה ביום י"ד ע"כ דבריו.

ובאמת ב"אורחות רבינו" (ח"ב עמ' צז) הביא שהחזון איש לא היה דעתו נוחה מאכילת מצה בפסח שני. ואמר שאנו לא מוסיפים מצוה שלא כתובה בתורה. דרך נוספת ליישב המנהג לאכול מצה בי"ד, אמר אותה

שלימות המצוה

"אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרָב" (ויקרא כא, יח). ומזה, כשעושה מצוה עם פניות לא יתקבל בשמים, ועיין זוה"ק. ואמרו חז"ל (ברכות סא, א) שיצר הרע יושב על שני מפתחי הלב, וכשרואה שאינו יכול לפתות לאדם לעשות עבירה הוא תוקע עצמו לימין, דהיינו שמתגבר להטיל דופי במצוה שעושה האדם, דהיינו שיעשה המצוות בקרירות ופניות, כדי שהמלאך שִׁיבְרָא מהמצוה יהיה בעל מום ולא שלם. לכן על האדם לעמוד תמיד חזק שלא יתגבר עליו יצר הרע, הן שִׁינְצֵל מעבירה והן שיעשה המצוה בשלמות שלא יהיה מום בו.

כן ילמד האדם את עצמו מהיצר הרע, כמו שהוא משתדל לפגום המצוה שיהיה המלאך שנברא פגום, כן יצטער מהעבירה שעשה, שעכ"פ המקטרג הנברא מהעבירה יהיה פגום ע"י הצער והחרטה על העבירה.

(אור אליעזר - רבי אליעזר שולביץ)

"וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא" (ויקרא כא, יב). יש לפרש מקדושתו לא יצא. והוא הדין כל אדם הרוצה להתקדש בקדושתו ית' צריך ליזהר מתערובת בני אדם, רק יתבודד בחדרי רוחו.

*

גם לגדול צריך שוב להזהיר

"אֲלֹמְנָה וְגֵרוּשָׁה וְחַלְלָה זֹנָה אֶת אֱלֹהֵי יִקְח" (ויקרא כא, יד). מה שהוזכר בכ"ג גם איסורי כהן הדייט, אף שודאי לא יצא מכלל קדושתו דהיה מתחילה בזה שנתמנה לכהן גדול.

נראה דהוא להורות דאף לגדולים צריך לצוות ולרזו כמו לקטנים, שגם הם עלולים לחטא, לכן חזר על דינים הדייט שהגם שאתה גדול צריך להזהירך עוד פעם.

(דרש משה - רבי משה פיינשטיין)

*